

ΤΖΩΝ ΡΟΛΣ: Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΩΣ ΑΚΡΙΒΟΔΙΚΙΑ (του Λέιφ Βέναρ) – Σειρά Πολιτική Ηγεσία Επικοινωνία

☒ Η δικαιοσύνη ως ακριβοδικία: η δικαιοσύνη σε μια φιλελεύθερη κοινωνία

Η δικαιοσύνη ως ακριβοδικία αποτελεί τη θεωρία του Rawls περί δικαιοσύνης για μια φιλελεύθερη κοινωνία. Ως μέλος της οικογένειας των φιλελεύθερων πολιτικών αντιλήψεων περί δικαιοσύνης παρέχει ένα πλαίσιο για τη νόμιμη χρήση της πολιτικής εξουσίας. Ωστόσο, η νομιμότητα είναι μόνο το ελάχιστο επίπεδο της πολιτικής αποδοχής.

Μια πολιτική τάξη μπορεί να είναι νόμιμη χωρίς να είναι δίκαιη. Η δικαιοσύνη είναι το μέγιστο ηθικό πρότυπο: η πλήρης περιγραφή του τρόπου οργάνωσης των κύριων θεσμών μιας κοινωνίας.

Ο Rawls δομεί τη δικαιοσύνη ως ακριβοδικία γύρω από συγκεκριμένες ερμηνείες των καταλυτικών φιλελεύθερων ιδεών ότι οι πολίτες είναι ελεύθεροι και ίσοι και ότι η κοινωνία πρέπει να είναι δίκαιη. Πρεσβεύει ότι η δικαιοσύνη ως ακριβοδικία είναι η πιο εξισωτική, αλλά και η πιο εύλογη ερμηνεία των θεμελιωδών εννοιών του φιλελευθερισμού.

Ο Rawls αντιλαμβάνεται τη δικαιοσύνη ως ακριβοδικία ως απάντηση στις απαιτήσεις τόσο της ελευθερίας όσο και της ισότητας, μια πρόκληση που τίθεται από τη σοσιαλιστική κριτική της φιλελεύθερης δημοκρατίας και από τη συντηρητική κριτική του σύγχρονου κράτους πρόνοιας. Η δικαιοσύνη ως ακριβοδικία παρουσιάζει μια εκδοχή της θεωρίας του κοινωνικού συμβολαίου που ο Rawls πιστεύει ότι παρέχει μια ανώτερη κατανόηση της δικαιοσύνης σε σχέση με εκείνη της κυρίαρχης παράδοσης στην πολιτική φιλοσοφία: του ωφελιμισμού.

Η βασική δομή της κοινωνίας

Η δικαιοσύνη ως ακριβοδικία έχει ως στόχο να περιγράψει μια δίκαιη διευθέτηση των μεγάλων πολιτικών και κοινωνικών θεσμών μιας φιλελεύθερης κοινωνίας: την πολιτική συγκρότηση, το δικονομικό σύστημα, την οικονομία, την οικογένεια, και ούτω καθεξής. Η ρύθμιση αυτών των θεσμών είναι η *βασική δομή μιας κοινωνίας*. Η βασική δομή αποτελεί την έδρα της δικαιοσύνης, διότι οι θεσμοί αυτοί διανέμουν τα κύρια οφέλη και βάρη της κοινωνικής ζωής, για παράδειγμα, ποιοι θα έχουν ποια βασικά δικαιώματα, ποιοι θα έχουν την ευκαιρία να καταλάβουν ποιες εργασίες, ποιοι θα απολαμβάνουν κοινωνικής αναγνώρισης, ποια θα είναι η διανομή του εισοδήματος και του πλούτου και ούτω καθεξής.

Η μορφή της βασικής δομής μιας κοινωνίας θα έχει βαθιές επιπτώσεις στη ζωή των πολιτών, επηρεάζοντας όχι μόνο τις προοπτικές τους, αλλά και πιο βαθιά τους στόχους τους, τη συμπεριφορά τους, τις σχέσεις τους και τον χαρακτήρα τους. Θεσμοί που έχουν τέτοια ευρύτατη επιρροή στη ζωή των ανθρώπων απαιτούν αιτιολόγηση. Από τη στιγμή που η αποχώρηση από την κοινωνία δεν αποτελεί ρεαλιστική επιλογή για τους περισσότερους ανθρώπους δεν μπορούμε να πούμε ότι οι πολίτες έχουν συναινέσει στη διάρθρωση και λειτουργία των θεσμικών τους οργάνων επειδή απλά παραμένουν στη χώρα.

Και δεδομένου ότι οι κανόνες κάθε βασικής δομής θα επιβάλλονται καταναγκαστικά, συχνά με σοβαρές κυρώσεις, η απαίτηση για αιτιολόγηση της επιβολής ενός συγκεκριμένου συνόλου κανόνων εντείνεται περαιτέρω.

Κατά τον καθορισμό της δικαιοσύνης ως ακριβοδικίας, ο Rawls υποθέτει ότι η εν λόγω φιλελεύθερη κοινωνία χαρακτηρίζεται από έναν έλλογο πλουραλισμό, όπως περιγράφεται παραπάνω, αλλά και ότι βρίσκεται υπό ευλόγως ευνοϊκές συνθήκες: ότι υπάρχουν αρκετοί πόροι για να μπορούν να καλύπτονται οι βασικές ανάγκες του κόσμου. Ο Rawls κάνει την απλουστευμένη υπόθεση ότι η κοινωνία είναι αυτόκλητη και κλειστή, ώστε οι πολίτες να εισέρχονται σε αυτήν μόνον δια της

γέννησής τους και να αποχωρούν μόνο με το θάνατό τους. Επικεντρώνεται κυρίως στη θεωρία του ιδανικού, αφήνοντας κατά μέρος ερωτήματα όπως αυτά της ποινικής δικαιοσύνης.

Δύο κατευθυντήριες ιδέες της δικαιοσύνης ως ακριβοδικίας

Η κοινωνική συνεργασία, με κάποια μορφή, είναι απαραίτητη για τους πολίτες, ώστε αυτοί να είναι σε θέση να ζήσουν μια αξιοπρεπή ζωή. Ωστόσο, οι πολίτες δεν είναι αδιάφοροι για το πώς τα οφέλη και τα βάρη της συνεργασίας θα κατανέμονται με- ταξύ τους. Οι αρχές του Rawls περί δικαιοσύνης ως ακριβοδικίας ενσαρκώνουν τις κεντρικές φιλελεύθερες ιδέες ότι η συνεργασία θα πρέπει να είναι δίκαιη για όλους τους πολίτες οι οποίοι θεωρούνται ελεύθεροι και ίσοι. Η διακριτική ερμηνεία που δίνει ο Rawls στις έννοιες αυτές μπορεί να θεωρηθεί σε γενικές γραμμές ως συνδυασμός αρνητικής και θετικής θέσης.

Η αρνητική θέση είναι ότι οι πολίτες δεν αξίζουν να γεννηθούν σε μια πλούσια ή φτωχή οικογένεια, να γεννηθούν, όσον αφορά τα φυσικά τους προσόντα, πιο προικισμένοι από τους άλλους, να γεννηθούν άνδρες ή γυναίκες να γεννηθούν ως μέλη μιας συγκεκριμένης φυλετικής ομάδας και ούτω καθεξής. Δεδομένου ότι αυτά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των ατόμων είναι υπό αυτήν την έννοια ηθικά αυθαίρετα, οι πολίτες, εξαιτίας τους, σε ένα βαθύτερο επίπεδο δεν δικαιούται περισσότερο ή λιγότερο από τα οφέλη της κοινωνικής συνεργασίας. Για παράδειγμα, το γεγονός ότι ένας πολίτης γεννήθηκε πλούσιος, λευκός, άρρεν από μόνο του δεν δημιουργεί κανένα λόγο γι' αυτόν τον πολίτη είτε να ευνοείται είτε να παραγκωνίζεται από τους κοινωνικούς φορείς.

Αυτή η αρνητική θέση δεν εξηγεί από μόνη της πως θα πρέπει να διανέμονται τα κοινωνικά αγαθά, απλώς ξεκαθαρίζει τα πράγματα. Η θετική θέση του Rawls για τη διανομή είναι η ισότητα που βασίζεται στην αμοιβαιότητα. Όλα τα κοινωνικά αγαθά πρέπει να κατανέμονται ισομερώς, εκτός εάν μια άνιση κατανομή θα είναι προς όφελος όλων. Η βασική ιδέα είναι ότι,

δεδομένου ότι οι πολίτες είναι ουσιαστικά ίσοι, η συλλογιστική σχετικά με τη δικαιοσύνη θα πρέπει να αρχίσει από την υπόθεση ότι τα αγαθά που παράγονται συνεταιριστικά θα πρέπει να μοιράζονται ισότιμα. Η δικαιοσύνη λοιπόν απαιτεί στη συνέχεια ότι οποιαδήποτε ανισότητα θα πρέπει να ωφελεί όλους τους πολίτες και κυρίως θα πρέπει να ωφελεί εκείνους που κατέχουν τα λιγότερα. Η ισότητα ορίζει την βασική γραμμή. από εκεί οποιαδήποτε ανισότητα θα πρέπει να βελτιώνει την κατάσταση του κάθε ατόμου και ιδιαίτερα την κατάσταση αυτών που βρίσκονται σε χειρότερη θέση. Αυτές οι ισχυρές προϋποθέσεις της ισότητας και της αμοιβαιότητας των οφελών αποτελούν τα ορόσημα της θεωρίας του Rawls περί δικαιοσύνης.

Οι δύο αρχές της δικαιοσύνης ως ακριβοδικίας

Αυτές οι κατευθυντήριες ιδέες της δικαιοσύνης ως ακριβοδικίας εκφράζονται στις δύο αρχές του για τη δικαιοσύνη:

Πρώτη αρχή: κάθε άτομο έχει το ίδιο απαράγραπτο δικαίωμα σε ένα απολύτως επαρκές καθεστώς ίσων βασικών ελευθεριών, το οποίο είναι συμβατό με το ίδιο καθεστώς ελευθεριών για όλους.

Δεύτερη αρχή: Κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες υπάρχουν και πρέπει να πληρούν δύο προϋποθέσεις:

α. θα πρέπει να αφορούν καθήκοντα και θέσεις ανοικτά σε όλους υπό συνθήκες *δίκαιης ισότητας ευκαιριών*,

β. θα πρέπει να προσφέρουν το μεγαλύτερο όφελος στα λιγότερο ευνοημένα μέλη της κοινωνίας (η αρχή της *διαφοράς*). (JF, 42-43)

Η πρώτη αρχή των ίσων βασικών ελευθεριών πρόκειται να χρησιμοποιηθεί για τον σχεδιασμό του πολιτικού συντάγματος, ενώ η δεύτερη αρχή ισχύει κυρίως για τους κοινωνικούς και οικονομικούς θεσμούς. Η εκπλήρωση της πρώτης αρχής έχει προτεραιότητα σε σχέση με την εκπλήρωση της δεύτερης αρχής και στο πλαίσιο της δεύτερης αρχής η δίκαιη ισότητα των ευκαιριών έχει προτεραιότητα έναντι της αρχής της διαφοράς.

Η πρώτη αρχή διασφαλίζει για όλους τους πολίτες οικεία βασικά δικαιώματα και ελευθερίες: ελευθερία συνείδησης και ελευθερία συναναστροφής, ελευθερία λόγου του ατόμου,

δικαιώματος ψήφου, κατοχής δημόσιου αξιώματος, αντιμετώπισης σύμφωνα με το κράτος δικαίου, κλπ. Η αρχή εκχωρεί αυτά τα δικαιώματα και τις ελευθερίες σε όλους τους πολίτες ισότιμα. Άνισα δικαιώματα δεν θα ωφελήσουν εκείνους που θα πάρουν ένα μικρότερο μερίδιο των δικαιωμάτων, οπότε η δικαιοσύνη απαιτεί ίσα δικαιώματα για όλους υπό όλες τις φυσιολογικές συνθήκες.

Η πρώτη αρχή του Rawls συμφωνεί με τις ευρέως διαδεδομένες πεποιθήσεις σχετικά με τη σημασία των ίσων βασικών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Δύο επιπλέον χαρακτηριστικά καθιστούν αυτήν την πρώτη αρχή διακριτή. Πρώτον, η προτεραιότητά της: τα βασικά δικαιώματα και ελευθερίες δεν ανταλλάσσονται με άλλα κοινωνικά αγαθά όπως η οικονομική αυτάρκεια.

Η πρώτη αρχή απαγορεύει, για παράδειγμα, μια πολιτική που θα σχεδίαζε εξαιρέσεις για τους σπουδαστές κολεγίων με την αιτιολογία ότι οι μορφωμένοι πολίτες είναι πιο πολύτιμοι για την οικονομία. Εάν το σχέδιο είναι μια δραστική καταπάτηση των βασικών ελευθεριών και αν ένα τέτοιο σχέδιο εφαρμοστεί, τότε όλοι όσοι είναι σε θέση να το υπηρετήσουν πρέπει να υπόκεινται σε αυτό με ίσους όρους.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό της πρώτης αρχής του Rawls είναι ότι απαιτεί τη *δίκαιη αξία των πολιτικών ελευθεριών*. Οι πολιτικές ελευθερίες αποτελούν ένα υποσύνολο των βασικών ελευθεριών, που αφορά τα δικαιώματα κατοχής δημόσιου αξιώματος, το δικαίωμα επηρεασμού του αποτελέσματος των εθνικών εκλογών και ούτω καθεξής. Για αυτές τις ελευθερίες ο Rawls απαιτεί οι πολίτες να είναι όχι μόνο τυπικά αλλά και ουσιαστικά ισότιμοι. Δηλαδή, οι πολίτες που είναι εξίσου προικισμένοι και με ίδια κίνητρα θα πρέπει να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες κατοχής δημόσιου αξιώματος, επιρροής των εκλογών, και ούτω καθεξής, ανεξάρτητα από την κοινωνική τους τάξη. Αυτή η πρόβλεψη της δίκαιης αξίας έχει σημαντικές επιπτώσεις για το πώς οι εκλογές θα πρέπει να χρηματοδοτούνται και να οργανώνονται, όπως περιγράφεται παρακάτω.

Η δεύτερη αρχή της δικαιοσύνης του Rawls έχει δύο μέρη. Το πρώτο μέρος, η δίκαιη ισότητα ευκαιριών, απαιτεί οι πολίτες με τα ίδια ταλέντα και βούληση να τα χρησιμοποιήσουν, να έχουν τις ίδιες εκπαιδευτικές και οικονομικές ευκαιρίες, ανεξάρτητα από το αν γεννήθηκαν πλούσιοι ή φτωχοί. «Σε όλα τα πεδία της κοινωνίας οφείλουν να υπάρχουν σε γενικές γραμμές οι ίδιες προοπτικές πολιτισμού και επιτευγμάτων για όσους έχουν παρόμοια κίνητρα και προσόντα.» (JF, σ. 44) Έτσι, για παράδειγμα, αν υποθέσουμε ότι τα φυσικά προσόντα και η προθυμία είναι ομοιόμορφα κατανεμημένα σε όλα τα παιδιά που γεννιούνται στο πλαίσιο των διαφόρων κοινωνικών τάξεων, τότε, σε οποιοδήποτε είδος απασχόλησης (γενικά προσδιοριζόμενης) θα πρέπει να βρούμε ότι περίπου το ένα τέταρτο των ατόμων που καταπιάνονται μ' αυτήν την απασχόληση γεννήθηκαν στην κορυφή του 25% της κατανομής του εισοδήματος, το ένα τέταρτο γεννήθηκαν στο δεύτερο υψηλότερο 25% της κατανομής του εισοδήματος, και ούτω καθεξής. Δεδομένου ότι η τάξη προέλευσης είναι ηθικά αυθαίρετο γεγονός για τους πολίτες, η δικαιοσύνη δεν επιτρέπει στην τάξη προέλευσης να μετατραπεί σε άνισες πραγματικές ευκαιρίες για την εκπαίδευση ή την ουσιαστική εργασία.

Το δεύτερο μέρος της δεύτερης αρχής είναι η αρχή της διαφοράς. Η αρχή της διαφοράς απαιτεί οι κοινωνικοί θεσμοί να διαρθρώνονται κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι ανισότητες του πλούτου και του εισοδήματος να λειτουργούν προς όφελος αυτών που θα είναι σε χειρότερη κατάσταση. Ξεκινώντας από μια φανταστική γραμμή βάσης για την ισότητα, επιτρέποντας ανισότητες σε μισθούς και ημερομίσθια, μπορεί να παραχθεί ένα καλύτερο συνολικό προϊόν: υψηλότεροι μισθοί μπορούν να καλύψουν το κόστος της κατάρτισης και της εκπαίδευσης, για παράδειγμα, και μπορούν να παρέχουν κίνητρα για την πλήρωση των θέσεων που έχουν τη μεγαλύτερη ζήτηση. Η αρχή της διαφοράς απαιτεί οι ανισότητες που αυξάνουν το συνολικό προϊόν να είναι προς όφελος όλων και συγκεκριμένα προς μεγαλύτερο όφελος των λιγότερο προνομιούχων.

Σκεφτείτε τέσσερις υποθετικές οικονομικές δομές A – Δ, και τον μέσο όρο του επιπέδου των εισοδημάτων μιας ζωής που θα παρήγαγαν αντιπροσωπευτικά μέλη από τρεις διαφορετικές ομάδες:

Εδώ η αρχή της διαφοράς επιλέγει την Οικονομία Γ, διότι περιέχει την διανομή όπου η λιγότερο προνομιούχος ομάδα πηγαίνει καλύτερα. Οι ανισότητες στη Γ είναι προς όφελος όλων σε σχέση με την ίση κατανομή (Οικονομία Α), καθώς και μια πιο ίση κατανομή (Οικονομία Β). Αλλά η αρχή της διαφοράς δεν επιτρέπει οι εύποροι να γίνονται πλουσιότεροι σε βάρος των φτωχών (Οικονομία Δ).

Η αρχή της διαφοράς ενσαρκώνει την αμοιβαιότητα βάσει της ισότητας: από μια ελάχιστη εξισωτική γραμμή βάσης απαιτεί ανισότητες που είναι καλές για όλους και ιδιαίτερα για τους φτωχότερους. Η αρχή της διαφοράς εκφράζει την ιδέα ότι τα φυσικά προσόντα είναι άδικα. Ένας πολίτης δεν αξίζει περισσότερο από το κοινωνικό προϊόν απλά και μόνο επειδή είχε την τύχη να γεννηθεί με χαρίσματα που βρίσκονται σε μεγάλη ζήτηση. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι όλοι πρέπει να λαμβάνουν το ίδιο μερίδιο. Το γεγονός ότι οι πολίτες έχουν διαφορετικά ταλέντα και ικανότητες μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να φέρει τους πάντες σε καλύτερη θέση.

Σε μια κοινωνία που διέπεται από την αρχή της διαφοράς οι πολίτες θεωρούν την κατανομή των φυσικών προσόντων ως περιουσιακό στοιχείο που ωφελεί όλους. Οι περισσότερο προικισμένοι είναι ευπρόσδεκτοι να χρησιμοποιήσουν τα χαρίσματά τους για να βελτιώσουν τη μοίρα τους, εφόσον καθ' όλη την προσπάθειά τους συμβάλλουν επίσης στο καλό των λιγότερο προικισμένων. «Στη δικαιοσύνη ως ακριβοδικία», λέει ο Rawls, «οι άνθρωποι συμφωνούν να μοιράζονται ο ένας τη μοίρα του άλλου.» (TJ, 102).

Η αντίληψη για τους πολίτες

Έχοντας καλύψει τις δύο αρχές του Rawls περί

δικαιοσύνης ως ακριβοδικίας, μπορούμε να επιστρέψουμε στο επίσημο επιχείρημα του Rawls για αυτές τις δύο αρχές. Αυτό το επίσημο επιχείρημα στηρίζεται στις ερμηνείες του Rawls, όσον αφορά τις κεντρικές φιλελεύθερες ιδέες, ότι οι πολίτες είναι ελεύθεροι και ίσοι και ότι η κοινωνία πρέπει να είναι δίκαιη. Οι αντιλήψεις του Rawls για τους πολίτες και την κοινωνία χρησιμοποιούνται στη συνέχεια για την οικοδόμηση του επίσημου επιχειρήματος που ευνοεί τις δύο αρχές: το επιχείρημα από την αρχική θέση.

Η ερμηνεία του Rawls ότι οι πολίτες είναι ελεύθεροι έχει ως εξής. Οι πολίτες είναι ελεύθεροι στο ότι ο καθένας θεωρεί ότι έχει το αναφαίρετο δικαίωμα να εγείρει διεκδικήσεις έναντι των κοινωνικών θεσμών – οι πολίτες δεν είναι δούλοι ή δουλοπάροικοι που εξαρτώνται από άλλους για την κοινωνική τους θέση. Οι πολίτες είναι επίσης ελεύθεροι να βλέπουν τη δημόσια ταυτότητά τους ως αποσυνδεδεμένη από οποιοδήποτε ενιαίο δόγμα: ένας πολίτης που εξισλαμίζεται ή αποκηρύσσει την πίστη του, θα περίμενε, για παράδειγμα, να διατηρήσει τα ίδια πολιτικά δικαιώματα και τις ελευθερίες μέσα από αυτές τις μεταβάσεις. Τέλος, οι πολίτες είναι ελεύθεροι να αναλάβουν την ευθύνη του σχεδιασμού της ζωής τους, δεδομένων των ευκαιριών και των πόρων στα οποία εύλογα μπορούν να προσδοκούν.

Οι πολίτες είναι ίσοι λόγω της ικανότητας τους να συμμετέχουν στην κοινωνική συνεργασία κατά τη διάρκεια ολόκληρης της ζωής τους. Οι πολίτες μπορούν να έχουν περισσότερες ή λιγότερες δεξιότητες, ταλέντα και δυνάμεις «πάνω από τη γραμμή» που απαιτείται για να συνεργαστούν, αλλά οι διαφορές πάνω από αυτήν τη γραμμή δεν έχουν καμία επίπτωση στην πραγματικά ισότιμη θέση των πολιτών.

Για τον Rawls οι πολίτες δεν είναι μόνο ελεύθεροι και ίσοι, είναι επίσης έλλογοι και ορθολογικοί. Η ιδέα ότι οι πολίτες είναι έλλογοι είναι γνωστή από τον πολιτικό φιλελευθερισμό. Οι έλλογοι πολίτες έχουν την ικανότητα να συμμορφώνονται με δίκαιους όρους συνεργασίας, ακόμα και εις βάρος των δικών τους συμφερόντων, υπό την προϋπόθεση ότι και

οι άλλοι είναι επίσης πρόθυμοι να το πράξουν. Στη δικαιοσύνη ως ακριβοδικία ο Rawls αποκαλεί την ελλογότητα ως ικανότητα αισθήματος δικαιοσύνης. Οι πολίτες θεωρούνται επίσης ορθολογικοί: έχουν την ικανότητα να υποστηρίζουν και να αναθεωρούν την άποψή τους για το τι είναι πολύτιμο στη ζωή του ανθρώπου. Ο Rawls αποκαλεί αυτήν την ικανότητα *αντίληψη του καλού*. Μαζί αυτές οι βασικές ικανότητες αποτελούν τις δύο ηθικές δυνάμεις.

Όπως κάθε θεωρία περί δικαιοσύνης (για παράδειγμα εκείνες των Hobbes, Locke και Mill), η δικαιοσύνη ως ακριβοδικία απαιτεί έναν απολογισμό των θεμελιωδών συμφερόντων των πολιτών: αυτών που οι πολίτες χρειάζονται ως τέτοια. Ο Rawls αντλεί τον κατάλογο των πρωτογενών αγαθών από την αντίληψή του για τον πολίτη ως έλλογο και ορθολογιστή. Τα πρωτογενή αγαθά έχουν ουσιαστική σημασία για την ανάπτυξη και την εξάσκηση των δύο ηθικών δυνάμεων και είναι χρήσιμα για τη διαμόρφωση ενός ευρέως φάσματος συγκεκριμένων αντιλήψεων για την καλή ζωή. Πρωτογενή αγαθά είναι τα εξής:

- Τα βασικά δικαιώματα και ελευθερίες
- Η ελευθερία της μετακίνησης και της ελεύθερης επιλογής ανάμεσα σε μια μεγάλη ποικιλία επαγγελμάτων
- Οι θέσεις εξουσίας και οι υπεύθυνες θέσεις
- Το εισόδημα και ο πλούτος
- Οι κοινωνικές βάσεις του αυτοσεβασμού: η αναγνώριση από τους κοινωνικούς θεσμούς που δίνει στους πολίτες την αίσθηση της αυταξίας (selfworth) και την αυτοπεποίθηση να πραγματοποιήσουν τα σχέδιά τους. (JF, 58-59)

Όλοι οι πολίτες θεωρούνται ότι έχουν θεμελιώδη συμφέροντα να αποκτήσουν όσο το δυνατόν περισσότερα από αυτά τα πρωτογενή αγαθά και οι πολιτικοί θεσμοί οφείλουν να αξιολογήσουν πόσο καλές είναι οι επιδόσεις των πολιτών σύμφωνα με τα πρωτογενή αγαθά που έχουν. Είναι η ισότητα και η ανισότητα των πρωτογενών αγαθών που, όπως ισχυρίζεται ο Rawls, είναι ύψιστης πολιτικής σημασίας.

Η αντίληψη για την κοινωνία

Η αντίληψη του Rawls για την κοινωνία καθορίζεται από την ακριβοδικία: οι κοινωνικοί θεσμοί οφείλουν να είναι δίκαιοι με όλα τα συνεργαζόμενα μέλη της κοινωνίας, ανεξάρτητα από τη φυλή, το φύλο, τη θρησκεία, την τάξη προέλευσης, την έλλογη αντίληψη της καλής ζωής, κλπ.

Ο Rawls δίνει έμφαση επίσης, στη δημοσιότητα ως μια πτυχή της ακριβοδικίας. Σε αυτό που αποκαλεί μια καλά οργανωμένη κοινωνία, ο ρόλος των αρχών που διέπουν τη βασική δομή είναι δημοσίως γνωστός και ο λόγος ύπαρξης αυτών των αρχών είναι γνωστός και αποδεκτός από όλους τους έλλογους πολίτες. Η ιδέα πίσω από τη δημοσιότητα είναι ότι καθώς οι αρχές για τη βασική δομή θα επιβληθούν καταναγκαστικά, θα πρέπει να υποβληθούν σε δημόσιο έλεγχο. Η προϋπόθεση της δημοσιότητας προβλέπει ότι οι λειτουργικές αρχές δικαιοσύνης μιας κοινωνίας δεν είναι ούτε απόκρυφες ούτε ιδεολογικά παραπετάσματα για βαθύτερες σχέσεις εξουσίας: στο «δημόσιο πολιτικό βίο τίποτα δεν χρειάζεται να παραμείνει κρυφό.» (PL, 68).

Η αρχική θέση

Οι αντιλήψεις του Rawls για τους πολίτες και την κοινωνία εξακολουθούν να είναι αρκετά αφηρημένες και κάποιος μπορεί να τις θεωρούν αβλαβείς. Η αρχική θέση έχει ως στόχο την απομάκρυνση από αυτές τις αφηρημένες έννοιες για να οριστούν αρχές κοινωνικής δικαιοσύνης. Αυτό επιτυγχάνεται με την αλλαγή της ερώτησης: «Ποιοι είναι δίκαιοι όροι κοινωνικής συνεργασίας για ελεύθερους και ισότιμους πολίτες;» «Σε τι όρους συνεργασίας θα συμφωνούσαν οι ελεύθεροι και ισότιμοι πολίτες υπό δίκαιες συνθήκες;» Η διάθεση για συμφωνία μεταξύ των πολιτών είναι αυτή που τοποθετεί την δικαιοσύνη ως ακριβοδικία του Rawls στο πλαίσιο της παράδοσης του κοινωνικού συμβολαίου του Locke, του Rousseau και του Kant.

Η στρατηγική της αρχικής θέσης είναι να οικοδομηθεί μια μέθοδος αιτιολόγησης η οποία θα μοντελοποιεί αφηρημένες ιδέες σχετικά με τη δικαιοσύνη, έτσι ώστε να επικεντρώνουν μαζί την ισχύ τους στην επιλογή των αρχών. Έτσι, οι αντιλήψεις

του Rawls για τους πολίτες ως ελεύθερους και ίσους και για την κοινωνία ως δίκαιη έχουν ενσωματωθεί στο σχεδιασμό αυτής καθαυτής της αρχικής θέσης.

Πρόθεση του Rawls είναι οι αναγνώστες να δουν το αποτέλεσμα της αρχικής θέσης ως αιτιολογημένο από το γεγονός ότι θα δουν πώς ενσωματώνει έλλογες αντιλήψεις των πολιτών και της κοινωνίας και επίσης διότι αυτό το αποτέλεσμα επιβεβαιώνει πολλές από τις πεποιθήσεις τους περί δικαιοσύνης σε συγκεκριμένα ζητήματα. Η αρχική θέση είναι ένα πείραμα σκέψης: μία φανταστική κατάσταση στην οποία κάθε πραγματικός πολίτης διαθέτει εκπρόσωπο και όλοι αυτοί οι εκπρόσωποι καταλήγουν σε συμφωνία σχετικά με τις αρχές της δικαιοσύνης που θα διέπουν τα πολιτικά όργανα των πραγματικών πολιτών.

Αν πραγματικοί πολίτες συγκεντρώνονταν σε πραγματικό χρόνο για να προσπαθήσουν να συμφωνήσουν για τις αρχές της δικαιοσύνης για την κοινωνία τους, οι διαπραγματεύσεις μεταξύ τους θα επηρεάζονταν από πληθώρα παραγόντων ασχέτων προς την δικαιοσύνη, όπως το ποιος θα μπορούσε να εμφανιστεί πιο απειλητικός ή ποιος θα αντιστεκόταν περισσότερο. Η αρχική θέση απέχει από όλους αυτούς τους άνευ σημασίας παράγοντες. Στην πραγματικότητα η αρχική θέση είναι μια κατάσταση στην οποία κάθε πολίτης εκπροσωπείται ως ελεύθερος και ισότιμος πολίτης, μόνο που επιθυμεί μόνο όσα επιθυμούν οι ελεύθεροι και ίσοι πολίτες και προσπαθεί να συμφωνήσει στις αρχές για τη βασική δομή, σεβόμενος τους υπόλοιπους πολίτες. Για παράδειγμα, η βασική ισότητα των πολιτών μοντελοποιείται στην αρχική θέση, υπό την αίρεση ότι τα μέρη που εκπροσωπούν τους πραγματικούς πολίτες είναι συμμετρικά: κανένας εκπρόσωπος πολίτη δεν δύναται να απειλήσει εκπρόσωπο οποιουδήποτε άλλου πολίτη ή να αντισταθεί περισσότερο στην επίτευξη μιας καλύτερης συμφωνίας.

Το πιο εντυπωσιακό χαρακτηριστικό της αρχικής θέσης είναι το πέπλο της άγνοιας, το οποίο εμποδίζει άλλα αυθαίρετα γεγονότα που αφορούν τους πολίτες να επηρεάσουν τη συμφωνία μεταξύ των εκπροσώπων τους. Όπως είδαμε ο Rawls θεωρεί ότι το

γεγονός ένας πολίτης ανήκει, για παράδειγμα, σε κάποια φυλή, τάξη και φύλο δεν αποτελεί λόγο για τους κοινωνικούς θεσμούς να τον ευνοήσουν ή να τον περιθωριοποιήσουν. Κάθε συμβαλλόμενο μέρος στην αρχική θέση στερείται επομένως της γνώσης της φυλής, της τάξης και του φύλου του πραγματικού πολίτη που εκπροσωπεί. Στην πραγματικότητα, το πέπλο της άγνοιας στερεί από τα μέρη, σύμφωνα με τον Rawls, όλα τα δεδομένα για τους πολίτες που είναι άσχετα με την επιλογή των αρχών της δικαιοσύνης: όχι μόνο τη φυλή τους, την τάξη και το φύλο, αλλά και την ηλικία τους, τα φυσικά προσόντα και πολλά άλλα. Επιπλέον, το πέπλο της άγνοιας αναγνωρίζει συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με την κοινωνία των πολιτών (citizens' society), έτσι ώστε να παρέχεται μια σαφέστερη εικόνα των μόνιμων χαρακτηριστικών ενός δίκαιου κοινωνικού συστήματος.

Πίσω από το πέπλο της άγνοιας η κατάσταση των μερών που εκπροσωπούν τους πραγματικούς πολίτες ως προς την πληροφόρηση είναι η εξής:

- Τα μέρη δεν γνωρίζουν:

- Τη φυλή, την εθνικότητα, το φύλο, την ηλικία, το εισόδημα, τον πλούτο, τα φυσικά προσόντα, το δόγμα, κλπ. οποιουδήποτε από τους πολίτες στην κοινωνία ή σε ποια γενιά στην ιστορία της κοινωνίας ανήκουν αυτοί οι πολίτες.
- Το πολιτικό σύστημα της κοινωνίας, την ταξική δομή της, το οικονομικό σύστημα ή το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης.

- Τα μέρη γνωρίζουν:

- Ότι οι πολίτες στην κοινωνία έχουν διαφορετικά ενιαία δόγματα και σχέδια για τη ζωή, ότι όλοι οι πολίτες έχουν συμφέροντα σε περισσότερα βασικά αγαθά.
- Ότι η κοινωνία είναι υπό συνθήκες μέτριων ελλείψεων: υπάρχουν αρκετά για όλους, αλλά όχι αρκετά ώστε όλοι να πάρουν αυτό που θέλουν.
- Γενικά δεδομένα για την ανθρώπινη κοινωνική ζωή, δεδομένα κοινής λογικής, γενικά συμπεράσματα της επιστήμης (συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών και της ψυχολογίας) που είναι αδιαμφισβήτητα.

Το πέπλο της άγνοιας έχει ως στόχο να τοποθετεί τους εκπροσώπους των ελεύθερων και ίσων πολιτών με σεβασμό τον έναν έναντι του άλλου. Κανένα μέρος δεν μπορεί να πιέσει για συμφωνία επί αρχών που θα ευνοούν κατά τρόπο αυθαίρετο τον συγκεκριμένο πολίτη που εκπροσωπούν, διότι κανένα μέρος δεν γνωρίζει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πολίτη που εκπροσωπεί. Η κατάσταση των μερών ενσωματώνει έτσι έλλογες συνθήκες, εντός των οποίων τα μέρη μπορούν να προβούν σε μια έλλογη συμφωνία. Κάθε συμβαλλόμενο μέρος προσπαθεί να συμφωνήσει σε αρχές που θα είναι οι καλύτερες για τον πολίτη που εκπροσωπεί (δηλαδή, που θα μεγιστοποιούν το μερίδιο του πολίτη στα βασικά αγαθά).

Δεδομένου ότι τα μέρη είναι δίκαια τοποθετημένα, η συμφωνία που θα επιτευχθεί θα είναι δίκαιη για όλους τους πραγματικούς πολίτες. Η δομή της αρχικής θέσης μοντελοποιεί επίσης και άλλες πτυχές των αντιλήψεων του Rawls για τους πολίτες και την κοινωνία. Για παράδειγμα, η δημοσιότητα μιας ευνομούμενης κοινωνίας μοντελοποιείται από το γεγονός ότι τα μέρη θα πρέπει να επιλέξουν μεταξύ των αρχών που μπορούν να προσυπογραφούν δημοσίως από όλους τους πολίτες. Υπάρχουν επίσης ορισμένες παραδοχές που κάνουν την υποθετική συμφωνία καθοριστική και αποφασιστική: τα μέρη δεν κινούνται από φθόνο (δηλαδή πόσους πολίτες πέραν των δικών τους θα προσεταιριστούν).

Τα μέρη δεν θεωρούνται ότι επιθυμούν να αναλάβουν κινδύνους ούτε ότι τους απεχθάνονται. Επιπλέον, τα μέρη πρέπει να καταλήξουν σε μια τελική συμφωνία σχετικά με τις αρχές για τη βασική δομή: δεν υπάρχουν επαναληπτικές διαδικασίες μετά την αποκάλυψη του πέπλου της άγνοιας όπου τα μέρη πληροφορούνται για τον πραγματικό πολίτη που εκπροσωπούν.

Το επιχείρημα της αρχικής θέσης: η επιλογή των αρχών

Το επιχείρημα της αρχικής θέσης έχει δύο σκέλη. Στο πρώτο σκέλος οι συμβαλλόμενοι συμφωνούν με τις αρχές της δικαιοσύνης. Στο δεύτερο σκέλος τα μέρη ελέγχουν ότι μια κοινωνία που λειτουργεί βάσει αυτών των αρχών θα μπορούσε να

είναι δια- χρονικά σταθερή.

Ο Rawls επιχειρεί μόνο να καταδείξει ότι οι δύο αρχές του περί δικαιοσύνης είναι σε πλεονεκτική θέση έναντι των άρχων του ωφελιμισμού, αφού βλέπει τον ωφελιμισμό ως την κύρια ανταγωνιστική παράδοση της συλλογιστικής για τη δικαιοσύνη. Δίνεται ως εκ τούτου στα μέρη η δυνατότητα επιλογής μεταξύ των δύο άρχων του Rawls και των αρχών του ωφελιμισμού και ερωτώνται με ποιες αρχές θα προτιμούσαν να συμφωνήσουν.

Το πρώτο μέρος της αρχικής θέσης περιέχει δύο συγκρίσεις μεταξύ των δύο αρχών του Rawls και των αρχών του ωφελιμισμού. Στην πρώτη σύγκριση τα μέρη συγκρίνουν τις δύο αρχές με την *αρχή της μέσης ωφέλειας*: την αρχή ότι η βασική δομή θα πρέπει να είναι οργανωμένη κατά τρόπο που να παράγει το υψηλότερο επίπεδο ωφέλειας σε όλους τους πολίτες.

Σ' αυτήν την πρώτη σύγκριση ο Rawls υποστηρίζει ότι τα μέρη θα προτιμούσαν τις δύο αρχές του σε σχέση με τη μέση ωφέλεια, διότι είναι λογικό για τα μέρη εδώ να χρησιμοποιήσουν *maximin* συλλογιστική: να μεγιστοποιηθεί το ελάχιστο επίπεδο των βασικών αγαθών που ενδέχεται να αποκτήσουν οι πολίτες που εκπροσωπούν. Σύμφωνα με τη μέση ωφέλεια οι βασικές ελευθερίες ορισμένων πολιτών θα μπορούσαν να περιοριστούν χάριν μεγαλύτερης ωφέλειας στους άλλους πολίτες. Για παράδειγμα, περιορισμοί πολιτικών και θρησκευτικών ελευθεριών μιας αδύναμης μειοψηφίας μπορεί να ωφελήσουν την πλειοψηφία και να οδηγήσουν γενικά σε ένα υψηλότερο μέσο. Ένα από τα μέρη στην αρχική θέση θα θεωρούσε απαράδεκτη την πιθανότητα ο εν λόγω πολίτης του να είναι μέλος μιας τέτοιας αδύναμης μειοψηφίας, δεδομένου ότι το συμβαλλόμενο μέρος θα μπορούσε να εξασφαλίσει ίσες ελευθερίες για τους πολίτες του επιλέγοντας τις δύο αρχές.

Ένα μέρος που δεν θα αντιμετωπίζει σοβαρά το πολιτικό κύρος και τις βαθύτερες δεσμεύσεις του πολίτη που εκπροσωπεί, ισχυρίζεται ο Rawls είναι αυτό που παίζει με τις βασικές ελευθερίες των πολιτών, ευνοώντας τη μέση ωφέλεια.

Επιπλέον, λέει ο Rawls, μια κοινωνία που διέπεται από τις δύο αρχές του έχει και άλλα πλεονεκτήματα σε σχέση με μια ωφελιμιστική κοινωνία. Η εξασφάλιση ίσων βασικών ελευθεριών για όλους ενθαρρύνει ένα πνεύμα συνεργασίας μεταξύ των πολιτών επί τη βάση του αμοιβαίου σεβασμού, θέτοντας τις διχαστικές συγκρούσεις για το αν θα αρνηθεί τις ελευθερίες σε ορισμένες ομάδες εκτός της πολιτικής ατζέντας. Αντιθέτως, μια ωφελιμιστική κοινωνία θα σπαράσσεται από αμοιβαίες υποψίες, καθώς διαφορετικές ομάδες προβάλλουν ιδιαίτερα καιροσκοπικά επιχειρήματα ότι η μέση ωφέλεια θα μπορούσε να αυξηθεί με την εφαρμογή διαφόρων κομματικών πολιτικών. Οι δύο αρχές, απαιτώντας μόνιμες ίσες ελευθερίες για όλους, αυξάνουν την κοινωνική αρμονία, καθιστώντας πολύ ευκολότερη την απόδοση της δικαιοσύνης. Το ισοζύγιο των λόγων (*considerations*) προς όφελος των δύο αρχών έναντι της μέσης ωφέλειας, ισχυρίζεται ο Rawls, είναι καθοριστικό.

Η δεύτερη σύγκριση στο πρώτο μέρος της αρχικής θέσης είναι μεταξύ των δύο αρχών και της *αρχής της περιορισμένης ωφέλειας*, η οποία είναι πανομοιότυπη με τις δύο αρχές του Rawls εκτός από το ότι η αρχή της διαφοράς αντικαθίσταται με την αρχή της μέσης ωφέλειας ως ρυθμιστής της διανομής του πλούτου και του εισοδήματος, με τον περιορισμό ενός κοινωνικού ελάχιστου. Ενώ η πρώτη σύγκριση στρεφόταν στη σημασία των βασικών ελευθεριών, η δεύτερη εξετάζει τους λόγους για την αρχή της διαφοράς.

Η *maximin* συλλογιστική δεν παίζει κανένα ρόλο στο επιχείρημα για την αρχή της διαφοράς, ούτε η αποστροφή της αβεβαιότητας. (JF, XVII, 43, 95, 96) Αντιθέτως, τα μέρη θα ευνοήσουν τις δύο αρχές του Rawls, διότι προσφέρουν μία καλύτερη βάση για τη διαρκή συνεργασία μεταξύ όλων των πολιτών. Οι δύο αρχές ζητούν λιγότερα από τους ευνοημένους από ότι η περιοριστική ωφέλεια ζητεί από τους μη προνομιούχους. Στο πλαίσιο των δύο αρχών εκείνοι που είναι καλύτερα προικισμένοι επιτρέπεται να αποκτήσουν μεγαλύτερο πλούτο και εισόδημα, υπό την προϋπόθεση ότι με αυτόν τον τρόπο ωφελούν

τους συμπολίτες τους. Αντίθετα, σύμφωνα με την περιοριστική ωφέλεια, αυτοί που ζουν με το ελάχιστο θα υποψιαστούν ότι τα συμφέροντά τους θυσιάστηκαν για να κάνουν τους προνομιούχους ακόμα πιο προνομιούχους.

Οι εν λόγω πολίτες που βρίσκονται στην κατώτατη θέση μπορεί να αντιμετωπίσουν κυνικά την κοινωνία τους και να αποσυρθούν από την ενεργό συμμετοχή στη δημόσια ζωή. Επιπλέον, είναι και πάλι δύσκολο να διατηρηθεί μια δημόσια συμφωνία ως προς το ποιες πολιτικές θα μεγιστοποιήσουν όντως τη μέση ωφέλεια και συζητήσεις, π.χ. για το που θα ορίζεται το κοινωνικό ελάχιστο μπορούν να οδηγήσουν σε δυσπιστία μεταξύ των κοινωνικών τάξεων. Η αρχή της διαφοράς ενθαρρύνει την αμοιβαία εμπιστοσύνη και τις αρετές της συνεργασίας σμιλεύοντας το ιδανικό της οικονομικής αμοιβαιότητας. Κάθε μέρος θα δει τα πλεονεκτήματα της διασφάλισης ενός τέτοιου κοινωνικού κόσμου για τον πολίτη που εκπροσωπεί.

Το επιχείρημα της αρχικής θέσης: ο έλεγχος της σταθερότητας

Έχοντας επιλέξει τις δύο αρχές της δικαιοσύνης ως ακριβοδικίας, τα μέρη στην συνέχεια ελέγχουν ότι αυτές οι αρχές μπορούν να διέπουν μια κοινωνία σταθερά στην πάροδο του χρόνου. Ελέγχουν, δηλαδή, αν εκείνοι που μεγαλώνουν στο πλαίσιο των θεσμών που διέπονται από αυτές τις αρχές θα αναπτύξουν ικανοποιητική προθυμία να συμμορφώνονται με αυτές πεπεισμένοι ότι οι αρχές μπορούν να χρησιμεύσουν ως το επίκεντρο μιας αέναης αλληλεπικαλυπτόμενης συναίνεσης.

Ο Rawls υποστηρίζει ότι οι δύο αρχές του είναι σύμφωνες με το καλό κάθε πολίτη. Στο πλαίσιο των δύο αρχών οι βασικοί θεσμοί της κοινωνίας επιβεβαιώνουν την ελευθερία και την ισότητα του κάθε πολίτη, παρέχοντας μια στέρεη δημόσια βάση σε κάθε πολίτη για αυτοσεβασμό. Οι πολίτες θα δουν ότι οι βασικές ελευθερίες επιτρέπουν επαρκή κοινωνικό χώρο να διαιωνίσουν τις εύλογες αντιλήψεις τους για το καλό. Οι πολίτες θα τείνουν να μην φθονούν ούτε να είναι αυταρχικοί λόγω της οικονομικής τους κατάστασης, καθώς θα δουν ότι λειτουργεί η οικονομία προς το αμοιβαίο όφελος όλων. Και

μπορούν να βλέπουν στο συλλογικό καλό ότι όλοι μπορούν να επιτύχουν από κοινού εργαζόμενοι για τη διατήρηση των θεσμών στο διηνεκές.

Δεδομένου ότι οι δύο αρχές είναι σύμφωνες με το καλό των πολιτών, ο Rawls υποστηρίζει ότι είναι λογικό να υποθέσουμε ότι οι πολίτες θα αναπτύξουν την επιθυμία να ενεργούν σύμφωνα με αυτές.

Πρόκειται για μια σημαντική θέση στην κατανόηση από τον Rawls της ηθικής ψυχολογίας, ότι οι άνθρωποι θα συνδέονται με άτομα και θεσμούς που βλέπουν ότι τους ωφελούν και είναι κοντά τους.

Οι δυο αυτές αρχές δημιουργούν έναν κοινωνικό κόσμο όπου ο καθένας μπορεί να επιδιώκει την επίτευξη των στόχων του στη βάση του αμοιβαίου σεβασμού προς τους άλλους. Δεδομένου ότι θεωρούνται ως κάτι καλό, οι αρχές θα κερδίσουν τη βούληση και τη σταθερή αφοσίωση των πολιτών. «Η πιο σταθερή αντίληψη της δικαιοσύνης», λέει ο Rawls, «είναι αυτή που απηχεί στη λόγο (reason) μας, είναι σύμφωνη με το καλό μας και ριζωμένη όχι στην αυταπάτηση, αλλά στην επιβεβαίωση του εαυτού.» (TJ, 261)

Θεσμοί: Η ακολουθία των τεσσάρων σταδίων

Τα δύο μέρη του επιχειρήματος για τις δύο αρχές της δικαιοσύνης που μόλις αναλύθηκαν προκύπτουν κατά το πρώτο στάδιο της αρχικής θέσης. Στο στάδιο αυτό τα μέρη συμφωνούν επίσης στην αρχή της δίκαιης εξοικονόμησης (principle of just savings) για να ρυθμίσουν πόσα πρέπει να εξοικονομήσει μια γενιά για τις επόμενες γενιές. Δεδομένου ότι τα μέρη δεν γνωρίζουν σε ποια εποχή ζουν οι πολίτες που εκπροσωπούν είναι λογικό να επιλέξουν μια αρχή εξοικονόμησης που θα είναι δίκαιη για όλες τις γενιές. Ο Rawls λέει ότι τα μέρη δεν χρειάζεται να επιλέξουν μια αρχή εξοικονόμησης που απαιτεί ατελείωτη οικονομική ανάπτυξη.

Αντιθέτως, μπορούν να προτιμήσουν μια Μιλλιανή (Millian) «σταθερή οικονομική κατάσταση» από τη στιγμή που

κάποια γενιά έχει φτάσει στο σημείο που πληρούνται οι δύο αρχές. Μετά από τη συμφωνία για τις δύο αρχές και την αρχή της δίκαιης εξοικονόμησης, τα συμβαλλόμενα μέρη στη συνέχεια προχωρούν περαιτέρω, στην ακολουθία των τεσσάρων σταδίων, προσαρμόζοντας αυτές τις γενικές αρχές στις ιδιαίτερες συνθήκες της κοινωνίας των πολιτών που εκπροσωπούν. Το πέπλο της άγνοιας που επεξεργάζεται πληροφορίες σχετικά με τα γενικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας βαθμιαία γίνεται πιο διάφανο και τα μέρη χρησιμοποιούν τις νέες πληροφορίες για να αποφασίσουν σταδιακά όλο και περισσότερες προσδιορισμένες εφαρμογές των δύο αρχών.

Κατά το δεύτερο στάδιο τα μέρη λαμβάνουν περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την πολιτική κουλτούρα της κοινωνίας και την οικονομική της ανάπτυξη και αναλαμβάνουν το έργο της θέσπισης ενός συντάγματος που να εφαρμόζει τις δύο αρχές.

Στο τρίτο στάδιο τα μέρη μαθαίνουν ακόμη περισσότερα σχετικά με τις λεπτομέρειες της κοινωνίας και συμφωνούν σε συγκεκριμένους νόμους και πολιτικές που υλοποιούν τις δύο αρχές εντός του συνταγματικού πλαισίου που αποφασίσθηκε κατά το δεύτερο στάδιο. Στο τελικό στάδιο τα μέρη έχουν πλήρη ενημέρωση σχετικά με την κοινωνία και αιτιολογούν ως δικαστές και διοικούντες την εφαρμογή των ήδη συμφωνηθέντων νόμων και πολιτικών σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Όταν τα τέσσερα στάδια ολοκληρωθούν οι αρχές της δικαιοσύνης ως ακριβοδικίας θα έχουν αναπτυχθεί πλήρως για την πολιτική ζωή της κοινωνίας. Για να γίνει πιο κατανοητό: στο συνταγματικό και νομοθετικό στάδιο τα μέρη εξειδικεύουν αφηρημένες βασικές ελευθερίες, όπως η «ελευθερία της σκέψης» σε πιο συγκεκριμένα δικαιώματα όπως το δικαίωμα στον ελεύθερο πολιτικό λόγο, το οποίο στη συνέχεια εξειδικεύεται περαιτέρω ως το δικαίωμα άσκησης κριτικής στην κυβέρνηση, τα ειδικά δικαιώματα του Τύπου, κλπ. Τα μέρη επίσης προσαρμόζουν τις βασικές ελευθερίες για να ταιριάζουν μεταξύ τους και με άλλες αξίες, χρησιμοποιώντας πάντα ως κριτήριο οποιοδήποτε συνολικό σχέδιο ελευθεριών θα επιτρέψει στους πολίτες να αναπτύξουν και

να ασκήσουν τις δύο ηθικές τους εξουσίες και να επιδιώξουν τις προσδιορισμένες αντιλήψεις τους για το καλό. (PL, 289 με 371) Σε αυτά τα στάδια τα μέρη επεξεργάζονται τους θεσμούς που είναι αναγκαίοι για την υλοποίηση της δίκαιης αξίας των ίσων πολιτικών ελευθεριών.

Στο θέμα αυτό ο Rawls είναι ανένδοτος: εάν δεν υπάρχει δημόσια χρηματοδότηση των εκλογών, περιορισμοί στις συνεισφορές των εκστρατειών και ουσιαστικά ισότιμη πρόσβαση στα μέσα ενημέρωσης, η πολιτική θα γίνει έρμαιο της συγκέντρωσης της ιδιωτικής οι-κονομικής ισχύος, γεγονός που θα αποτρέπει τους εξίσου ικανούς πολίτες να έχουν ίσες ευκαιρίες να επηρεάσουν την πολιτική, ανεξάρτητα από την τάξη τους.

Τα μέρη προσπαθούν να υλοποιήσουν τη δεύτερη αρχή της δικαιοσύνης στο επίπεδο της νομοθεσίας με τη διαμόρφωση των νόμων που ρυθμίζουν ζητήματα ιδιοκτησίας, συμβολαίων, κληρονομιάς, φορολογίας, πρόσληψης και βασικού μισθού, κλπ.

Το έργο τους δεν είναι να καταλείμουν σταθερά ένα ορισμένο σύνολο αγαθών που εμφανίζονται από το πουθενά, αλλά να αναπτύξουν ένα σύνολο θεσμών για την κατάρτιση, την παραγωγή και τη διανομή των οποίων η λειτουργία τους θα πραγματοποιήσει διαχρονικά τη δίκαιη ισότητα ευκαιριών και την αρχή της διαφοράς.

Για τη δίκαιη ισότητα των ευκαιριών ο Rawls υπογραμμίζει ότι οι νόμοι και οι πολιτικές πρέπει να υπερβαίνουν την απλή πρόληψη των διακρίσεων στην εκπαίδευση και την πρόσληψη. Για να διασφαλιστούν δίκαιες ευκαιρίες, ανεξάρτητα από την κοινωνική τάξη προέλευσης, το κράτος πρέπει επίσης να χρηματοδοτεί υψηλής ποιότητας εκπαίδευση για τους λιγότερο εύπορους. Επιπλέον, το κράτος πρέπει να εγγυάται τόσο την ύπαρξη ενός ελάχιστου εισοδήματος όσο και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης για όλους.

Για την αρχή της διαφοράς ο Rawls λέει ότι στόχος είναι μια οικονομική τάξη που θα μεγιστοποιεί τη θέση της λιγότερο προνομιούχας ομάδας (π.χ. ανειδίκευτοι εργάτες ή

άτομα με λιγότερο από το μισό του μέσου πλούτου και του εισοδήματος κατά τη διάρκεια της ζωής τους). Δεδομένου ότι τα θεσμικά όργανα που υλοποιούν τις ανωτέρω αρχές είναι ήδη σε ισχύ, αυτό θα πρέπει να επιτευχθεί, για παράδειγμα, μέσω της διαφοροποίησης των φορολογικών συντελεστών και των απαλλαγών.

Ο Rawls απορρίπτει κατηγορηματικά το κράτος πρόνοιας. (JF, 137-40) Ο καπιταλισμός του κράτους πρόνοιας αφήνει τον έλεγχο της οικονομίας στα χέρια μιας ομάδας εύπορων ιδιωτικών φορέων. Ως εκ τούτου, αδυνατεί να εξασφαλίσει επαρκείς πόρους για όλους τους πολίτες ώστε να έχουν ακόμη και κατά προσέγγιση ίσες ευκαιρίες να επηρεάσουν την πολιτική ή να έχουν αρκετή ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση και την απασχόληση.

Το κράτος πρόνοιας τείνει συνεπώς να δημιουργεί μια υποβαθμισμένη τάξη ανθρώπων με μειωμένο ηθικό. Ο καπιταλισμός του *Laissez-faire* είναι ακόμη χειρότερος για την ισότητα από ό,τι αυτός του κράτους πρόνοιας σε αυτές τις διαστάσεις. Και μια σοσιαλιστική οικονομία βάζει πολύ μεγάλη δύναμη στα χέρια του κράτους, θέτοντας και πάλι σε κίνδυνο την πολιτική ισότητα, απειλώντας επίσης τις βασικές ελευθερίες, όπως η ελεύθερη επιλογή εργασίας.

Η δικαιοσύνη ως ακριβοδικία, σύμφωνα με τον Rawls, εννοεί είτε μια *δημοκρατία ιδιοκτητών* ή τον δημοκρατικό σοσιαλισμό. Η κυβέρνηση μιας δημοκρατίας ιδιοκτητών λαμβάνει μέτρα για να ενθαρρύνει την ευρέως διαδεδομένη ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής και την ευρεία πρόσβαση στην εκπαίδευση και την κατάρτιση.

Ο δημοκρατικός σοσιαλισμός είναι παρόμοιος, αλλά χαρακτηρίζεται από επιχειρήσεις που διοικούνται από εργάτες. Ο στόχος και των δύο συστημάτων πολιτικής οικονομίας είναι να διευκολύνουν όλους τους πολίτες, ακόμη και τους λιγότερο προνομιούχους, να διαχειρίζονται τις υποθέσεις τους μέσα σε ένα πλαίσιο σημαντικής κοινωνικής και οικονομικής ισότητας. «Οι λιγότερο προνομιούχοι δεν είναι, αν όλα πάνε καλά, οι αναξιοπαθείς και οι άτυχοι – αντικείμενα της φιλανθρωπίας και

της συμπόνιας μας, πόσο μάλλον του οίκτου μας, – αλλά εκείνοι στους οποίους οφείλεται η αμοιβαιότητα ως ζήτημα βασικής δικαιοσύνης.» (JF, 139)

Η αρχική θέση και ο πολιτικός κονστρουκτιβισμός

Ο Rawls προβάλλει την αρχική του θέση ως ένα χρήσιμο εργαλείο για την επίτευξη μεγαλύτερης αναστοχαστικής ισορροπίας. Θεωρεί ότι η αξία της αρχικής θέσης ως συλλογιστικής μεθόδου επιβεβαιώνεται όταν επιλέγει την πρώτη αρχή της δικαιοσύνης, αφού η πρώτη αρχή συμφωνεί με βαθιές πεποιθήσεις πολλών ανθρώπων σχετικά με τη σημασία της διασφάλισης των βασικών δικαιωμάτων και ελευθεριών για όλους. Έχοντας αποκτήσει αξιοπιστία με την επιβεβαίωση αυτών των πάγιων ηθικών κρίσεων, η αρχική θέση στη συνέχεια επιλέγει τις αρχές για θέματα για τα οποία οι αποφάσεις των ανθρώπων μπορεί να είναι λιγότερο σίγουρες, όπως το πώς η κοινωνία θα πρέπει να διαρθρώσει τις ευκαιρίες απασχόλησης και τι θα μπορούσε να είναι μια δίκαιη κατανομή του πλούτου και του εισοδήματος.

Με αυτόν τον τρόπο η αρχική θέση αρχικά επιβεβαιώνει και στη συνέχεια διευρύνει τις κρίσεις για τη δικαιοσύνη. Για τον Rawls είναι σημαντικό ότι η ίδια μέθοδος της συλλογιστικής που εξηγεί τα ίσα βασικά δικαιώματα, να αιτιολογεί, επίσης, περισσότερη πολιτική και οικονομική ισότητα από ό,τι πολλοί άνθρωποι θα μπορούσαν αρχικά να αναμένουν. Η δυναμική του επιχειρήματος για την πρώτη αρχή συνεχίζεται στο επίχειρμα για τη δεύτερη αρχή. Εκείνοι που πιστεύουν σε ίσα βασικά δικαιώματα, αλλά απορρίπτουν τα άλλα χαρακτηριστικά της δικαιοσύνης ως ακριβοδικίας που αφορούν την ισότητα, θα πρέπει να προσπαθήσουν να βρουν κάποιον άλλο τρόπο να αιτιολογήσουν αυτά τα βασικά δικαιώματα.

Η αρχική θέση είναι επίσης η ουσία της μεταηθικής θεωρίας του Rawls, του *πολιτικού κονστρουκτιβισμού*. Ο πολιτικός κονστρουκτιβισμός είναι η εξήγηση του Rawls για την αντικειμενικότητα και το κύρος των πολιτικών αποφάσεων. Η αρχική θέση ενσωματώνει, σύμφωνα με τον Rawls, όλες τις σχετικές αντιλήψεις του ατόμου και της κοινωνίας και τις αρχές

της πρακτικής συλλογιστικής για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τη δικαιοσύνη. Όταν υπάρχει αλληλεπικαλυπτόμενη συναίνεση επικεντρωμένη στη δικαιοσύνη ως ακριβοδικία, η αρχική θέση ορίζει μια κοινή δημόσια οπτική από την οποία όλοι οι πολίτες μπορούν να επιχειρηματολογούν σχετικά με τις αρχές της δικαιοσύνης και την εφαρμογή τους στους θεσμούς της κοινωνίας.

Κρίσεις που διατυπώνονται από αυτήν τη σκοπιά είναι αντικειμενικώς ορθές, υπό την έννοια ότι παρέχουν επιχειρήματα στους πολίτες να ενεργούν ανεξάρτητα από τα πραγματικά κίνητρά τους ή τους λόγους που νομίζουν ότι έχουν στο πλαίσιο των απόψεών τους.

Ο πολιτικός κονστρουκτιβισμός δεν ισχυρίζεται ότι οι αρχές της δικαιοσύνης είναι αληθείς: ζητήματα που αφορούν την αλήθεια είναι αυτά για τα οποία έλλογοι πολίτες μπορούν να διαφωνούν και πρέπει να αντιμετωπίζονται από κάθε πολίτη μέσα από το δικό του ενιαίο δόγμα. Κρίσεις που διατυπώνονται από την αρχική θέση, ωστόσο, ισχύουν ή όπως λέει ο Rawls, είναι έλλογες.

Διαβάστε επίσης:

–Τζων Ρολς, Στόχοι και Μέθοδοι

–Τζων Ρολς, Πολιτικός φιλελευθερισμός

–Τζων Ρολς, Το δίκαιο των λαών-φιλελεύθερη εξωτερική πολιτική

Από τη σειρά «Σύγχρονοι Στοχασμοί και Πολιτικές Παρεμβάσεις» του Ινστιτούτου Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών (ΙΣΤΑΜΕ)

– Ανδρέας Παπανδρέου

Διαβάστε για τη ζωή και το έργο του Τζων Ρολς εδώ

Ευχαριστούμε το ΙΣΤΑΜΕ για την παραχώρηση της άδειας για την δημοσίευση αυτού του άρθρου

Φωτό:Wikimedia

6 Δεκεμβρίου 2010